

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

28 marca 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

Pierwszy Prezes SN Małgorzata Manowska (przewodniczący)

SSN Marcin Łochowski

Prezes SN Joanna Misztal-Konecka (sprawozdawca)

Protokolant Ewa Kalińska

po rozpoznaniu na rozprawie 28 marca 2024 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej Banku spółki akcyjnej w W.
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku
z 23 listopada 2021 r., I ACa 419/21,
w sprawie z powództwa A.K. i A.K.1
przeciwko Bankowi spółce akcyjnej w W.
o zapłatę i ustalenie,

1. oddała skargę kasacyjną;

**2. zasądza od Banku spółki akcyjnej w W. na rzecz A.K. i A.K.1
po 2700 (dwa tysiące siedemset) złotych kosztów postępowania
kasacyjnego
z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od 5 kwietnia 2024 r. do
dnia zapłaty.**

Marcin Łochowski Małgorzata Manowska Joanna Misztal-Konecka
(R.N.)

UZASADNIENIE

1. A. K. i A. K.1 w pozwie skierowanym przeciwko Bank spółce akcyjnej w W. domagali się ustalenia, że bliżej określona umowa kredytu z 14 kwietnia 2006 r. zawarta między powodami a Bankiem1 spółką akcyjną w W. jest nieważna oraz zasądzenia od pozwanego na rzecz powodów 32 559,73 zł i 33 012,39 franków szwajcarskich (CHF) wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty jako zwrotu świadczeń nienależnych w związku z nieważnością umowy.

Na wypadek nieuwzględnienia żądań głównych powodowie sformułowali żądania ewentualne ustalenia bezskuteczności bliżej sprecyzowanych postanowień umowy oraz zasądzenia od pozwanego na rzecz powodów 11 183,81 zł i 33 012,39 CHF wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty jako zwrotu świadczeń nienależnych w związku z nadpłatą kredytu.

Powodowie wywiedli, że umowa kredytu z 14 kwietnia 2006 r., określana przez bank jako kredyt waloryzowany kursem CHF, jest nieważna z uwagi na sprzeczność z ustawą z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (dalej: „pr.bank.”) co do *essentialia negotii* umowy. Ponadto powodowie wskazali, że – w ich ocenie – umowa ta zawiera klauzule niedozwolone, które ich nie wiążą.

2. Wyrokiem z 30 grudnia 2020 r. Sąd Okręgowy w Gdańsku ustalił, że sporna umowa jest nieważna (pkt I), zasądził od pozwanego na rzecz powodów 32 559,73 zł wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od 24 stycznia 2020 r. do dnia zapłaty oraz 33 012,39 CHF wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od 24 stycznia 2020 r. do dnia zapłaty (pkt II), oddalił powództwo w pozostałym zakresie (pkt III) oraz rozstrzygnął o kosztach procesu (pkt IV).

3. Wyrokiem z 23 listopada 2021 r. Sąd Apelacyjny w Gdańsku oddalił apelację pozwanego (pkt I) i rozstrzygnął o kosztach postępowania apelacyjnego. (pkt II).

Sąd Apelacyjny podzielił ustalenia faktyczne Sądu Okręgowego, z których dla rozstrzygnięcia skargi kasacyjnej istotne są następujące:

W dniu 10 marca 2006 r. A. K. i A. K.1 (obecnie K.) złożyli w Bank S.A. wniosek o udzielenie kredytu „[...]” hipoteczny z przeznaczeniem na zakup lokalu mieszkalnego na rynku pierwotnym. Wnioskowana kwota kredytu wynosiła 210 000 zł (w tym opłaty okołokredytowe i składki na ubezpieczenia - 4130 zł), jako walutę kredytu, spośród dostępnych PLN, CHF, USD, EUR, powodowie wskazali CHF, wnioskowany okres kredytu wynosił 360 miesięcy, a proponowany termin spłaty - 5 dzień każdego miesiąca, w równych ratach kapitałowo-odsetkowych. We wniosku zaznaczono, że powodowie nie prowadzą działalności gospodarczej i zajmują stanowiska specjalistów w Banku2 S.A. Powodowie złożyli oświadczenie, że zostali dokładnie zapoznani z warunkami udzielania kredytu złotowego waloryzowanego kursem waluty obcej, w tym w zakresie zasad dotyczących spłaty kredytu, a nadto że rozumieją, iż z kredytem waloryzowanym związane jest ryzyko kursowe, a jego konsekwencje wynikające z niekorzystnych wahań kursu złotego wobec walut obcych mogą mieć wpływ na wzrost kosztów obsługi zaciągniętego kredytu.

W dniu 14 kwietnia 2006 r. w G. między Bankiem S.A. w W. a A. K. i A. K.1 zawarta została umowa o kredyt hipoteczny dla osób fizycznych „[...]” waloryzowany kursem CHF, z przeznaczeniem na nabycie lokalu mieszkalnego (193 811 zł), finansowanie prac wykończeniowych tego lokalu (12 059 zł) oraz opłat związanych z uruchomieniem kredytu (4130 zł). Kwota kredytu wynosiła 210 000 zł, zaś walutą waloryzacji był CHF. Kwota kredytu wyrażona w walucie waloryzacji na koniec 23 marca 2006 r. wynosiła 86 644,38 CHF i została podana w celach informacyjnych. Kwota kredytu wyrażona w CHF miała zostać określona na podstawie kursu kupna waluty CHF z Tabeli Kursowej Banku1 S.A. z dnia i godziny uruchomienia transzy/kredytu. Kredyt został uruchomiony 21 kwietnia 2006 r. Powodom przedstawiono harmonogram spłat kredytu, w którym poszczególne raty kredytowe określone zostały w CHF.

Okres kredytowania wynosił 360 miesięcy. Oprocentowanie kredytu w stosunku rocznym wynosiło w dniu zawarcia umowy 2,45% i miało być zmienne. Spłata kredytu następować miała na podstawie zlecenia dokonywania przelewu

z rachunku kredytobiorcy. Kredytobiorcy zobowiązali się do spłaty kapitału wraz z odsetkami miesięcznie w ratach kapitałowo-odsetkowych w terminach i kwotach zawartych w Harmonogramie spłat. Raty kapitałowo-odsetkowe określone w walucie CHF miały być spłacane w złotych po uprzednim ich przeliczeniu według kursu sprzedaży CHF z tabeli kursowej Banku1 S.A. obowiązującego na dzień spłaty z godziny 14:50. Integralną część umowy stanowił „Regulamin udzielania kredytu hipotecznego dla osób fizycznych w ramach [...]”. Kredytobiorcy oświadczyli, że Regulamin został im doręczony przed zawarciem umowy oraz uznają jego wiążący charakter, a w sprawach nieuregulowanych w umowie zastosowanie znajdują przepisy powszechnie obowiązujące, w tym Kodeksu cywilnego i Prawa bankowego.

W dniu 26 lipca 2010 r. strony zawarły aneks nr 1 do umowy z 14 kwietnia 2006 r., którym zmieniono termin spłaty kredytu na 20. dzień każdego miesiąca. W dniu 14 lutego 2012 r. strony zawarły aneks nr 2, w którym bank zapewnił możliwość dokonywania zmian waluty spłaty kredytu ze złotych polskich na walutę waloryzacji oraz z waluty waloryzacji na złote polskie w okresie obowiązywania umowy – na żądanie kredytobiorców.

Pomimo tego, że powodowie potrzebowali finansowania w złotych, oferta kredytu w CHF była dla nich korzystniejsza (niższe oprocentowanie, niższa rata kredytowa), zaś doradca w banku informował powodów, że kurs CHF jest stabilny. Umowa kredytu została zawarta w oparciu o standardowy szablon, między stronami nie doszło do żadnych negocjacji.

A. K. i A. K.1 regularnie spłacają kredyt. Dokonali spłaty 180 000 zł, zaś do spłaty nadal pozostało około 200 000 zł. W okresie od stycznia 2010 r. do czerwca 2019 r. powodowie zapłacili łącznie 32 559,73 zł oraz 33 012,39 CHF tytułem spłaty kapitału i odsetek wynikających z umowy kredytu z 14 kwietnia 2006 r.

4. Sąd Apelacyjny podzielił stanowisko Sądu Okręgowego co do tego, że umowa kredytu z 14 kwietnia 2006 r., będąca umową kredytu indeksowanego do franka szwajcarskiego, jest nieważna. Dostrzegł bowiem, że powodowie zawarli tę umowę jako konsumenci, umowa nie była z nimi indywidualnie negocjowana, w umowie tej zawarte były postanowienia abuzywne zezwalające bankowi na jednostronne określanie wysokości świadczeń kredytobiorców. W konsekwencji

postanowienia umowy nie określały precyzyjnie rzeczywistej wysokości udzielonego i przekazanego powodom kredytu, a także świadczeń kredytobiorców w sposób możliwy do ustalenia w oparciu o czynniki obiektywne, niezależne od banku. Nie wskazano w ogóle w treści umowy ani w treści załączników do niej, na podstawie jakich kryteriów bank ustala stosowany przez siebie kurs indeksacji wypłaconej kwoty kredytu i wpłacanych przez powodów rat.

W ocenie Sądu Apelacyjnego umowa nie może funkcjonować bez określenia głównego przedmiotu umowy. Za klauzule niedozwolone uznano postanowienia umowne zawarte w § 1 ust. 3, § 1 ust. 3A, § 11 ust. 2 i ust. 5 umowy (określające sposób wyliczenia kursów kupna i sprzedaży waluty obcej) i wyeliminowano je z umowy. Nie było podstaw do uzupełnienia umowy przez odwołanie się do ustalonych zwyczajów, praktyki rynkowej czy też kursu rynkowego, ewentualnie średniego kursu NBP jako tego, który wyznaczać ma kwotę udostępnioną kredytobiorcom oraz wysokość rat wyrażonych w złotych.

Rozpatrując skutki, jakie wiążą się z uznaniem spornych klauzul umownych za niedozwolone, Sąd Apelacyjny odwołał się do orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i wskazał na zniesienie mechanizmu indeksacji, różnic kursów walutowych oraz zaniknięcie ryzyka kursowego, jak również niewystępowanie w obrocie kredytów złotych oprocentowanych z zastosowaniem stawki LIBOR i wykluczenie w treści Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1011 z dnia 8 czerwca 2016 r. w sprawie indeksów stosowanych jako wskaźniki referencyjne w instrumentach finansowych i umowach finansowych lub do pomiaru wyników funduszy inwestycyjnych i zmieniające dyrektywy 2008/48/WE i 2014/17/UE oraz rozporządzenie (UE) nr 596/2014 (dalej też: „rozporządzenie BMR”) powiązania stawki LIBOR ze złotymi polskimi. W związku z tym uznał umowę kredytu za nieważną, podkreślając, że nieważności umowy nie usuwa wejście w życie ani ustawy z dnia 29 lipca 2011 r. zmieniającej ustawę Prawo bankowe oraz niektóre inne ustawy (dalej: „ustawa antyspreadowa”), ani zawarcie przez strony aneksu.

Nieważność czynności prawnej skutkuje obowiązkiem zwrotu świadczenia spełnionego przez kredytobiorców wobec pozwanego z tytułu zawartej umowy, co

wynika z art. 405 w zw. z art. 410 § 1 k.c., niezależnie od tego, czy kredytobiorca pozostaje nadal dłużnikiem banku z tytułu zwrotu kwoty wypłaconej jako kredyt.

5. Od wyroku Sądu Apelacyjnego skargę kasacyjną wniósł pozwany, zaskarżając go w całości. Skarżący zarzucił naruszenie przepisów postępowania, które miało istotny wpływ na wynik sprawy, tj. art. 316 § 1 k.p.c. w zw. z art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 Dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (dalej: „dyrektywa 93/13”). Nadto postawił szereg zarzutów naruszenia prawa materialnego, a mianowicie art. 189 k.p.c.; art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13; art. 385¹ § 1 k.c.; art. 385¹ § 1 i 3 k.c.; art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 4 ust. 1 i art. 3 ust. 3 dyrektywy 93/13 w zw. z przepisami załącznika do dyrektywy 93/13: ust. 1 lit. j oraz ust. 2 lit. c tiret pierwsze i drugie oraz ust. 3; art. 385¹ § 1 i 2 k.c. w zw. z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13; art. 385¹ § 1 w zw. z art. 385² k.c.; art. 385¹ § 1 i 2 w zw. z art. 385² k.c.; art. 358 § 2 w zw. z art. 385¹ § 2 k.c.; art. 385¹ § 2 w zw. z art. 24 ust. 3 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim; art. 385¹ § 2 k.c. w zw. z art. 41 ustawy z dnia 28 kwietnia 1936 r. – Prawo wekslowe; art. 385¹ § 2 k.c.; art. 65 § 1 i 2 w zw. z art. 354 § 1 k.c.; art. 56 k.c.; art. 69 ust. 2 pkt 4a i ust. 3 pr.bank. w zw. z art. 4 ustawy antyspreadowej; art. 385¹ § 2 w zw. z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13.

Skarżący domagał się uchylenia zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego w całości oraz uchylenia wyroku Sądu Okręgowego w Gdańsku w zaskarżonej części, tj. w zakresie pkt I, II i IV, oraz przekazania sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania, ewentualnie uchylenia zaskarżonego wyroku w całości i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania, ewentualnie uchylenia zaskarżonego orzeczenia w całości i orzeczenia co do istoty sprawy przez zmianę wyroku Sądu Apelacyjnego w całości przez uwzględnienie apelacji pozwanego.

6. W odpowiedzi na skargę kasacyjną powodowie wnieśli o oddalenie skargi i zasądzenie od pozwanego zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

7. Strony niniejszego sporu zawarły umowę kredytu indeksowanego kursem waluty obcej. Sąd Apelacyjny ocenił postanowienia dotyczące przeliczenia kwoty kredytu i spłat na CHF jako abuzywne postanowienia umowne, które nie wiążą

konsumenta, a nadto stwierdził, że po ich usunięciu umowa kredytu nie może dalej funkcjonować, to zaś nakazuje stwierdzić jej nieważność. Skarżąca podważa to stanowisko, kwestionując prawidłowość kwalifikacji wskazanych postanowień przeliczeniowych jako abuzywnych, ewentualnie wskazując, że abuzywność dotyczy jedynie zawartych w postanowieniach umownych odniesień do tabel kursowych banku, co pozwala na dalsze funkcjonowanie umów kredytowych z zastosowaniem – na rozmaitej podstawie prawnej – średniego kursu wymiany walut NBP. Nadto zarzuty skarżącej odnoszą się do braku interesu prawnego powodów w uzyskaniu orzeczenia ustalającego.

8. Zagadnienie interesu prawnego w kontekście tzw. spraw frankowych było już przedmiotem poszerzonej analizy Sądu Najwyższego. Opowiedziano się w tym zakresie za szerokim pojmowaniem interesu prawnego, o ile powód wykaże, że wyrok ustalający wywoła takie konsekwencje prawne w stosunkach między stronami, w wyniku których ich sytuacja prawna zostanie określona jednoznacznie, nie będzie budziła wątpliwości, co spowoduje w konsekwencji, iż zostanie usunięta niepewność co do istnienia określonych praw i obowiązków stron oraz ryzyko ich naruszenia w przyszłości. Ocena istnienia interesu prawnego musi uwzględniać to, czy wynik postępowania doprowadzi do usunięcia niejasności i wątpliwości co do danego stosunku prawnego i czy definitywnie zakończy spór na wszystkich płaszczyznach tego stosunku lub mu zapobiegnie. Interes prawny wyrażający się w osiągnięciu konkretnych skutków prawnych w zakresie usunięcia niepewności sytuacji prawnej powoda musi być analizowany przy założeniu uzyskania orzeczenia pozytywnego oraz przy analizie, czy w razie wyroku negatywnego może on osiągnąć tożsamy skutek w zakresie ochrony swej sfery prawnej w innej drodze, za pomocą wniesienia powództwa na innej podstawie prawnej (zob. np. wyrok SN z 28 lipca 2023 r., II CSKP 611/22, wraz z powołanym w nim orzecznictwem).

Należy więc przyznać rację powodom i uznać, że przysługuje im interes prawny w dochodzeniu ustalenia nieważności umowy, a dokładniej ustalenia nieistnienia stosunku prawnego wynikającego z umowy kredytu. Dopiero ostateczne rozstrzygnięcie w zakresie powództwa o ustalenie nieważności umowy kredytu zniesie stan niepewności powodów (kredytobiorców) co do zasadności uiszczania rat, których termin wymagalności jeszcze nie nastąpił, i sposobu rozliczenia umowy.

Wyrok odnoszący się zatem jedynie do roszczenia dotyczącego zapłaty nie zakończyłby w definitywny sposób powstałego między stronami sporu. Kwestia wzajemnego rozliczenia jest bowiem konsekwencją stwierdzenia nieważności umowy (zob. wyrok SN z 17 marca 2022 r., II CSKP 474/22, OSNC-ZD 2022, nr 4, poz. 44). Wyłącznie zatem wyrok ustalający nieistnienie stosunku prawnego jest w stanie usunąć w kompletny sposób stan niepewności istniejący pomiędzy stronami.

9. Sądy *meriti*, dokonując ustaleń faktycznych, nie przyjęły, aby w umowie zawartej przez strony wyodrębnione były klauzula ryzyka walutowego i klauzula spreadu walutowego. Co istotne, z rozważań Sądu Apelacyjnego jednoznacznie wynika, że występujące w umowie klauzule określające mechanizm ustalania kursu waluty na potrzeby wykonania poszczególnych obowiązków umownych należy oceniać całościowo i nie sposób ich rozdzielić. Wbrew wywodom zawartym w skardze nie jest możliwe podzielenie zawartych w umowie klauzul na dozwolone klauzule ryzyka walutowego oraz niedozwolone klauzule spreadowe, gdyż podział taki byłby sztucznym zabiegiem intelektualnym, niemającym odzwierciedlenia w umowie i innych dokumentach kształtujących treść stosunku prawnego stron. W konsekwencji prowadziłby on do rezultatu, w którym sąd tworzyłby na nowo treść umowy między stronami, co jest oczywiście niedopuszczalne.

Chybione są zarzuty skarżącej co do kwalifikacji kwestionowanych postanowień umownych jako określających główne świadczenia stron. Za świadczenia główne należy uznać świadczenia należące do kategorii przedmiotowo istotnych w powstałym między stronami stosunku cywilnym, typowe dla niego i charakterystyczne, decydujące o istocie umowy, chociaż niekonieczne zaliczane w systematykach doktrynalnych do kategorii *essentialia negotii* (zob. wyroki SN: z 6 kwietnia 2004 r., I CSK 472/03; z 8 czerwca 2004 r., I CK 635/03; z 8 listopada 2012 r., I CSK 49/12, OSNC 2013, nr 6, poz. 76; z 2 kwietnia 2015 r., I CSK 257/14; z 30 września 2015 r., I CSK 800/14, OSNC 2016, nr 9, poz. 105; z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16; z 14 lipca 2017 r., II CSK 803/16, OSNC 2018, nr 7-8, poz. 79; z 24 października 2018 r., II CSK 632/17).

Sąd Najwyższy zajmował pierwotnie stanowisko, że klauzule indeksacyjne nie stanowią postanowień określających główne świadczenia stron w rozumieniu art. 385¹ § 1 zd. 2 k.c., a jedynie pośrednio wywierają wpływ na wysokość świadczenia głównego (m.in. wyroki: z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016, nr 11, poz. 134; z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16; 14 lipca 2017 r., II CSK 803/16, OSNC 2018, nr 7-8, poz. 79; z 24 października 2018 r., II CSK 632/17; z 13 grudnia 2018 r., V CSK 559/17; z 27 lutego 2019 r., II CSK 19/18, i z 29 października 2019 r., IV CSK 309/18, OSNC 2020, nr 7-8, poz. 64).

Pogląd ten został jednakże zarzucony na rzecz stanowiska, że klauzule kształtujące mechanizm indeksacji określają główne świadczenie kredytobiorcy. Jeśli bowiem zważyć, że stosownie do art. 69 ust. 1 pr.bank. przez umowę kredytu bank zobowiązuje się oddać do dyspozycji kredytobiorcy na czas oznaczony w umowie kwotę środków pieniężnych z przeznaczeniem na ustalony cel, a kredytobiorca zobowiązuje się do korzystania z niej na warunkach określonych w umowie, zwrotu kwoty wykorzystanego kredytu wraz z odsetkami w oznaczonych terminach spłaty oraz zapłaty prowizji od udzielonego kredytu, wówczas nie powinno budzić wątpliwości, że obowiązek zwrotu kwoty wykorzystanego kredytu wraz z odsetkami w oznaczonych terminach spłaty oraz zapłaty prowizji od udzielonego kredytu stanowi główne świadczenie kredytobiorców. Skoro tak, trudno podzielić stanowisko, że klauzula indeksacyjna nie odnosi się bezpośrednio do elementów przedmiotowo istotnych umowy kredytu bankowego, a zatem do oddania i zwrotu sumy kredytowej, skoro wysokość tej sumy wprost kształtuje (zob. zwłaszcza wyroki SN: z 4 kwietnia 2019 r., III CSK 159/17; z 9 maja 2019 r., I CSK 242/18; z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, nr B, poz. 20; z 30 września 2020 r., I CSK 556/18; z 2 czerwca 2021 r., I CSKP 55/21; z 27 lipca 2021 r., V CSKP 49/21; z 3 lutego 2022 r., II CSKP 415/22, i z 3 lutego 2022 r., II CSKP 459/22).

W orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej również wskazano, że za warunki umowy, które mieszczą się w pojęciu określenia głównego przedmiotu umowy w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 należy uważać te, które określają podstawowe świadczenia w ramach danej umowy i które z tego względu charakteryzują tę umowę (zob. wyrok z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Árpád

Kásler i Hajnalka Káslerné Rábai przeciwko OTP Jelzálogbank Zrt, pkt 49 oraz liczne wyroki, które się na niego powołują).

10. Prawodawca unijny, a za nim polski ustawodawca, zdecydowali o wykluczeniu kontroli abuzywności postanowień umownych określających główne świadczenia stron, ponieważ są one objęte należytą uwagą obu stron, a zatem można mniemać, że odzwierciedlają rzeczywistą wolę konsumenta. Jedyne wyjątki w tym zakresie poczyniono dla postanowień, które nie zostały sformułowane w sposób jednoznaczny (art. 385¹ § 1 zd. 2 k.c.).

W orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej wskazano, że wymóg, zgodnie z którym warunek umowy musi być wyrażony prostym i zrozumiałym językiem, powinien być rozumiany jako nakazujący nie tylko, by dany warunek był zrozumiały dla konsumenta z gramatycznego punktu widzenia, ale także, by umowa przedstawiała w sposób przejrzysty konkretne działanie mechanizmu wymiany waluty obcej, do którego odnosi się ów warunek, a także związek między tym mechanizmem a mechanizmem przewidzianym w innych warunkach dotyczących uruchomienia kredytu tak, by konsument był w stanie oszacować, w oparciu o jednoznaczne i zrozumiałe kryteria, wpływające dla niego z tej umowy konsekwencje ekonomiczne (wyrok z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, pkt 75 i kolejne, które się na niego powołują). W praktyce oznacza to możliwość ustalenia treści stosunku zobowiązaniowego, w tym zwłaszcza rozmiaru przyszłego świadczenia konsumenta, przy wykorzystaniu zobiektywizowanego kryterium przeciętnego konsumenta (zob. wyroki SN: z 2 czerwca 2021 r., I CSKP 55/21; z 27 lipca 2021 r., V CSKP 49/21, i z 3 lutego 2022 r., II CSKP 415/22).

Sąd Najwyższy już wielokrotnie wskazywał, że postanowienia, które uprawniają bank do jednostronnego ustalenia kursów walut, są nietransparentne, ponieważ pozostawiają pole do arbitralnego działania banku i obarczają kredytobiorcę nieprzewidywalnym ryzykiem. W konsekwencji postanowienia umowy (regulaminu), określające zarówno zasady przeliczenia kwoty udzielonego kredytu na złotówki przy wypłacie kredytu, jak i spłacanych rat na walutę obcą, pozwalające bankowi swobodnie kształtować kurs waluty obcej, mają charakter niedozwolonych postanowień umownych (zob. wyroki: z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC

2016, nr 11, poz. 134; z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16; z 24 października 2018 r., II CSK 632/17; z 13 grudnia 2018 r., V CSK 559/17; z 27 lutego 2019 r., II CSK 19/18; z 4 kwietnia 2019 r., III CSK 159/17; z 9 maja 2019 r., I CSK 242/18; z 29 października 2019 r., IV CSK 309/18, OSNC 2020, nr 7-8, poz. 64; z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, nr B, poz. 20; z 30 września 2020 r., I CSK 556/18; z 2 czerwca 2021 r., I CSKP 55/21; z 27 lipca 2021 r., V CSKP 49/21, i z 3 lutego 2022 r., II CSKP 415/22).

Sprzeczność z dobrymi obyczajami i naruszenie interesów konsumenta polega w tym przypadku na uzależnieniu wysokości świadczenia banku oraz wysokości świadczenia konsumenta od swobodnej decyzji banku, przy czym dla tej oceny nie ma znaczenia, czy bank w rzeczywistości z tej swobody korzystał, niekorzystnie kształtując pozycję konsumenta. Oceny, czy postanowienie umowne jest niedozwolone (art. 385¹ § 1 k.c.), dokonuje się bowiem według stanu z chwili zawarcia umowy (uchwała SN z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, nr 1, poz. 2), a nie z chwili zamknięcia rozprawy (art. 316 § 1 k.p.c.). Bez znaczenia jest również to, że obowiązek tworzenia tabel kursowych nakłada na banki ustawodawca.

11. Nie mogą odnieść skutku zarzuty skargi wskazujące, że postanowienia umowne obejmujące klauzule przeliczeniowe były przedmiotem indywidualnych uzgodnień stron. To, czy dane postanowienie umowne zostało indywidualnie uzgodnione (art. 385¹ § 3 k.c.), jest kwestią ustaleń faktycznych. Natomiast podstawą skargi kasacyjnej nie mogą być zarzuty dotyczące ustalenia faktów lub oceny dowodów (art. 398³ § 3 k.p.c.), ponieważ Sąd Najwyższy jest zgodnie z art. 398¹³ § 2 k.p.c. związany ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia. Niezależnie od tego okoliczności, że powodowie złożyli wniosek kredytowy, zdecydowali o zawarciu umowy kredytu, dokonali wyboru waluty kredytu, na co powołuje się skarżąca, nie może świadczyć o indywidualnym uzgodnieniu treści klauzul przeliczeniowych.

12. Sądy *meriti* ustaliły, że w jednym z aneksów bank zapewnił możliwość dokonywania zmian waluty spłaty kredytu ze złotych polskich na walutę waloryzacji oraz z waluty waloryzacji na złote polskie w okresie obowiązywania umowy – na

żądanie kredytobiorców. Bezzasadne jest jednak stanowisko skarżącej co do tego, że na skutek zawartego przez strony aneksu do umowy kwestionowane jako abuzywne postanowienia tej umowy zostały wyeliminowane z obrotu lub też utraciły cechę abuzywności.

Niedozwolone postanowienie umowne (art. 385¹ § 1 k.c.) jest od początku, z mocy samego prawa, dotknięte nieskutecznością na korzyść konsumenta, który może udzielić następnie świadomej i wolnej zgody na to postanowienie i w ten sposób przywrócić mu skuteczność z mocą wsteczną (uchwała składu siedmiu sędziów SN z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56). Tymczasem wskazany aneks nie został zawarty ani w oparciu o założenie, że klauzule przeliczeniowe są nieskuteczne i nie wiążą powodów, ani w oparciu o wyrażenie przez powodów świadomej, wyraźnej i wolnej zgody na obowiązywanie postanowień abuzywnych. Wyrażenie zgody na zmianę umowy przez wyeliminowanie niedozwolonego postanowienia (zastąpienie go innym, uzupełnienie itp.) – choćby zmiana ta była indywidualnie uzgodniona – nie może być bowiem traktowane samo przez się jako wyraz woli sanowania wadliwego postanowienia ze skutkiem *ex tunc*.

13. Konsekwencją stwierdzenia, że dane postanowienie umowne ma charakter niedozwolony w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c., jest działająca *ex lege* sankcja bezskuteczności niedozwolonego postanowienia, połączona z przewidzianą w art. 385¹ § 2 k.c. zasadą związania stron umową w pozostałym zakresie (zob. np. wyrok SN z 8 lutego 2023 r., II CSKP 978/22, z powołanym w nim orzecznictwem). Zatem uznanie, że postanowienia określające zasady przeliczania kwoty kredytu udzielonego w CHF na złote polskie oraz uiszczanych spłat na walutę obcą są niedozwolonymi postanowieniami umownymi, oznacza, że zgodnie z art. 385¹ § 1 zd. 1 k.c. nie wiążą one powodów.

14. Niesłuszne są twierdzenia skarżącego co do tego, że ewentualnemu wyeliminowaniu z umowy miałyby podlegać jedynie odwołanie do tabeli kursowej banku. Tym bardziej bezzasadne jest stanowisko, że umowa kredytu indeksowanego do waluty obcej po wyeliminowaniu tego odwołania do tabeli kursowej mogłaby nadal wiązać strony; w takim bowiem przypadku nie jest możliwe określenie wysokości świadczeń stron. Przy założeniach prezentowanych w skardze kasacyjnej

wyeliminowanie elementu abuzywnych klauzul przeliczeniowych nie może prowadzić do utrzymania w mocy umowy kredytu indeksowanego kursem CHF.

Równocześnie nie można zgodzić się z pozwanym, że każdorazowo ustalenie nieważności umowy prowadzi do naruszenia podstawowych zasad porządku prawnego, jakimi są zasady równości, pewności prawa i proporcjonalności. Wszak stwierdzenie nieważności umowy mieści się w wachlarzu sankcji, które dyrektywa 93/13 przewiduje w związku z wykorzystywaniem przez przedsiębiorcę nieuczciwych postanowień umownych. Nie można zapominać, że zagwarantowana konsumentom przez przepisy tej dyrektywy ochrona ukierunkowana jest m.in. na osiągnięcie skutku prewencyjnego w postaci zniechęcenia przedsiębiorców do wykorzystywania w zawieranych umowach nieuczciwych postanowień umownych. Z tego właśnie powodu Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wyraźnie wyklucza, by sąd krajowy mógł zmieniać treść nieuczciwych warunków zawartych w umowach (wyrok z 26 marca 2019 r., C-70/17 i C-179/17, Abanca Corporación Bancaria SA przeciwko Albertowi Garcíi Salamance Santosowi i Bankia SA przeciwko Alfonsowi Antoniowi Lau Mendozie i Verónice Yulianie Rodríguez Ramírez, pkt 54, i powołane w nim orzecznictwo).

15. Ewentualne utrzymanie w mocy spornej umowy jako umowy kredytu indeksowanego do franka szwajcarskiego wymagałoby zatem uzupełnienia tej umowy określeniem sposobu ustalenia wartości tej waluty obcej na potrzeby wypłaty kredytu i spłaty kredytu. Jednakże nie są uzasadnione zarzuty skargi kasacyjnej wskazujące na możliwość wypełnienia luki w umowie, powstałej na skutek usunięcia z niej odwołania do tabeli kursowej banku (art. 385¹ § 1 k.c.), przez odwołanie się do art. 65 § 1 i 2 k.c., art. 24 ust. 3 ustawy o NBP, art. 358 § 2 k.c., art. 41 pr.weksl. czy art. 69 ust. 2 pkt 4a i ust. 3 pr.bank. w zw. z art. 4 ustawy antyspreadowej.

Po pierwsze, analizując dopuszczalność dokonywania wykładni umowy na podstawie art. 65 k.c. w celu utrzymania jej w mocy po wyeliminowaniu klauzul abuzywnych, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wyjaśnił, że art. 5 i 6 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie temu, by sąd krajowy, który stwierdził nieuczciwy charakter warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem w rozumieniu art. 3 ust. 1 tej dyrektywy,

dokonał wykładni tego warunku w celu złagodzenia jego nieuczciwego charakteru, nawet jeśli taka wykładnia odpowiadałaby wspólnej woli stron (wyrok z 18 listopada 2021 r., C-212/20, M.P. i B.P. przeciwko „A.” S.A., pkt 56). Trybunał przypomniał, że w przypadku stwierdzenia przez sąd krajowy nieważności nieuczciwego warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w taki sposób, iż niezgodny z tym artykułem jest przepis prawa krajowego dający sądowi krajowemu możliwość uzupełnienia tej umowy poprzez zmianę treści owego warunku (wyrok z 29 kwietnia 2021 r., C-19/20, I.W. i R.W. przeciwko Bank BPH, pkt 67, i powołane tam orzecznictwo).

Dokonanie postulowanej przez skarżącą wykładni na podstawie art. 65 k.c. sprowadzałoby się w rezultacie do zmiany treści klauzuli indeksacyjnej, ponieważ prowadziłoby do zmiany jej rozumienia przez wprowadzenie odesłania do „wartości rynkowej” waluty obcej. Jednak postanowienie uznane przez sąd za nieuczciwe nie powinno na podstawie art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 być stosowane, a jego treść zmieniana (wyrok TSUE z 18 listopada 2021 r., C-212/20, M.P. i B.P. przeciwko „A.” S.A., pkt 70-71). Jedynie w wypadku, gdyby stwierdzenie nieważności nieuczciwego warunku zobowiązywało sąd do unieważnienia umowy w całości, narażając tym samym konsumenta na szczególnie niekorzystne konsekwencje, w związku z czym unieważnienie to skutkowałoby niejako ukaraniem konsumenta, sąd krajowy mógłby zastąpić ten warunek przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym.

Po drugie, jak wynika z jednolitego orzecznictwa Sądu Najwyższego odnoszącego się do postanowień niedozwolonych stosowanych w umowach kredytu denominowanego i indeksowanego, do takiej umowy nie może mieć zastosowania art. 358 § 2 k.c. (zob. wyrok z 8 listopada 2023 r., II CSKP 2099/22, i tam powołane orzecznictwo). Wskazany przepis w aktualnym brzmieniu wszedł w życie dopiero 24 stycznia 2009 r., w związku z czym nie mógł być miarodajny do określenia treści zobowiązania wynikającego z umowy kredytu zawartej przed tym dniem. Artykuł 358 § 2 k.c. w nowej redakcji mógłby potencjalnie znajdować zastosowanie wyłącznie do stosunków ciągłych istniejących w chwili jego wejścia w życie. To zaś wymagałoby uznania, że stosunek prawny wynikający z umowy kredytu powstał, co należy jednak ocenić według stanu prawnego istniejącego w chwili zawarcia umowy. Przyjęcie, że

umowa była nieważna lub bezskuteczna z powodu niemożliwości ustalenia wiążącego kursu waluty obcej w chwili jej zawarcia, oznacza, że stosunek prawny nigdy nie powstał, w związku z czym nie ma przedmiotu, do którego dałoby się zastosować wymieniony przepis.

Co więcej, zastosowanie art. 358 § 2 k.c. jest niemożliwe także z innego powodu. Przepis ten nie funkcjonuje jako całkowicie samodzielna jednostka redakcyjna, stąd jego rzeczywiste znaczenie należy odczytywać łącznie z art. 358 § 1 k.c. Zastosowanie art. 358 § 2 k.c. w kontekście § 1 tego przepisu jest więc wprost odniesione wyłącznie do przypadków, w których „przedmiotem zobowiązania” jest określona suma pieniężna wyrażona w walucie obcej. Podstawową założoną sytuacją jest w tym przypadku obowiązek spełnienia świadczenia bezpośrednio w walucie obcej, natomiast art. 358 § 1 k.c. przewiduje dla dłużnika upoważnienie przemienne zezwalające na spełnienie świadczenia także w walucie polskiej, chyba że ustawa, orzeczenie lub czynność prawna sprzeciwiają się takiej możliwości. Nie powinno ulegać wątpliwości, że w przypadku umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej (CHF), jak w niniejszej sprawie, zobowiązanie jest wyrażone w złotych polskich, a waluta obca stanowi jedynie miernik wartości zobowiązania zaciągniętego w walucie polskiej i świadczeń spełnianych przez kredytobiorców w walucie polskiej (klauzula indeksacyjna).

Po trzecie, nie ma możliwości uzupełnienia luk w umowie spowodowanych usunięciem z niej nieuczciwych warunków, wyłącznie na podstawie przepisów krajowych o charakterze ogólnym, przewidujących, że treść czynności prawnej jest uzupełniana przez skutki wynikające z zasad słuszności lub ustalonych zwyczajów, które nie są zatem przepisami o charakterze dyspozytywnym lub przepisami mającymi zastosowanie w konkretnych typach stosunków umownych, chyba że konsument wyrazi taką wolę w przypadku, gdy usunięcie nieuczciwego postanowienia umownego zobowiązywałoby sąd do unieważnienia umowy jako całości, narażając tym samym konsumenta na szczególnie dotkliwe skutki. Wola konsumenta, który uważa, iż stwierdzenie nieważności całej umowy nie jest dla niego niekorzystne, przeważa nad wdrożeniem systemu ochrony, takiego jak zastąpienie nieuczciwego postanowienia i utrzymanie umowy w mocy. Dyrektywa 93/13 sprzeciwia się, w przypadku braku wyraźnej woli samego konsumenta, utrzymaniu

w mocy nieuczciwych warunków umowy, które w chwili rozstrzygnięcia sporu ocenia się jako obiektywnie korzystne dla niego. Nie jest przy tym dopuszczalne częściowe utrzymanie nieuczciwego warunku umownego w mocy przez usunięcie elementów przesądzających o jego nieuczciwym charakterze, o ile sprowadzałoby się to do mającej wpływ na istotę tych warunków zmiany treści umowy. Sąd nie jest zatem uprawniony do uzupełniania umowy treścią niezgodną przez strony, ustaloną z odwołaniem się do art. 56 k.c., art. 41 pr.weksl., art. 24 ust. 3 ustawy o NBP lub art. 69 ust. 2 pkt 4a i ust. 3 pr.bank. oraz art. 4 ustawy *antyspreadowej*, choćby zmierzała do wyrównania ich pozycji w stosunku prawnym.

16. Nie odniósł wreszcie rezultatu zarzut naruszenia art. 385¹ § 2 k.c. w zw. z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, przez ich niewłaściwe zastosowanie i stwierdzenie upadku umowy bez poinformowania uprzednio powoda o skutkach takiego rozstrzygnięcia oraz w sytuacji, gdy było to obiektywnie niekorzystne dla powoda. Analiza przebiegu postępowania nie pozostawia wątpliwości co do pełnej świadomości powodów co do doniosłości skutków ewentualnego uznania umowy kredytu za nieważną oraz co do tego, że powodowie świadomi tych skutków domagali się wyciągnięcia prawnych konsekwencji umieszczenia w umowie niedozwolonych postanowień umownych.

17. Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. oddalił skargę kasacyjną i zgodnie z art. 98 § 1, 1¹, 3 k.p.c. oraz § 10 ust. 4 pkt 2 w zw. z § 2 pkt 7 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie obciążył skarżącego kosztami postępowania kasacyjnego.

[SOP]

[ms]

